

Jugoslavija, ki je dozorela v naših srcih

Z minuto molka bomo 4. maja ob 15. uri in pet minut počastili spomin na pokojnega tovariša Tita. Leto naša minuta bo imela še posebno obeležje, saj mineva 40 let od dogodka, ki so se zvrstili v tistih velikih dneh leta 1945, ko nam je vsem zasijala tako dolgo pričakovana svoboda. Med dogodki, ki so ostali srednji in starejši generaciji ljubljancem v neizbrisnem spominu, pa je prav gotovo tisti, ko je osvobojeno Ljubljano obiskal tovariš Tito.

Iz težkih oblakov nad mestom se je ulilo in začela je padati celo toča. In to nekaj trenutkov zatem, ko je navdušeno pozdravljen stopil Tito na balkon Univerze in začel govoriti stišo očlavi množici. Ljubljancem ni pregnalo neurje. Do konca so poslušali besede predsednika Tita in ga večkrat prekinjali z velikim odobravanjem. Izbrali smo nekaj odlomkov iz Titovega govora v osvobojeni Ljubljani leta 1945.

Dovolite mi, da vas pozdravim v vaši slovenski, v naši jugoslovanski Ljubljani. Ta današnji veličastni zbor je dokaz, da so srca Slovencev, srca ogromne večine slovenskega ljudstva utrpala skupno s srca ljudstva Hrvatske, Srbije, Makedonije, Črne gore, Bosne in Hercegovine ko se je leta 1941 zrušila na svojo državo tedaj največja sila v Evropi.

Slovenski narod, združen v Osvobodilni fronti, je v teku štirih let svoje neomahljivosti dokazal, da je pripravljeno raje poginuti do zadnjega, kakor postati suženj svojega večnega sovražnika – nemškega osvajačca. Ni bilo lahko, to so bila težka leta, težka leta, trpljenja in krvavega okupatorjevega terorja, težka leta neenakih borb, skoro golorokih ljudi z do zob oboježenimi bandami nemških osvajačev in njihovih pomočnikov, slovenskih izdajalcev – belo gardo pod poveljstvom svivolasega izdajalca Rupnika. Zgodovina borb Slovencev je enaka zgodovini borb Hrvatov, Srbov in vseh ostalih narodov Jugoslavije. Tudi danes, na ulicah Ljubljane, lahko smelo trdimo, da smo izvršili svojo dolžnost do naše skupne domovine, da je Slovenija izvršila dolžnost do svoje ožje domovine in do svoje širše domovine, do nove, federativne demokratične Jugoslavije. Naša borba z največjim sovražnikom Slovanov, človeštva kulture in napredka je končana.

Slovenija je osvobojena. To je vaše

delo, toje delo vseh vas najboljših sinov Slovenije in sinov vseh narodov Jugoslavije.

Današnja Jugoslavija je nova Jugoslavija vzrasla iz krvi in kosti sto in sto tisočev najboljših sinov. Danes je druga Jugoslavija, ki je dozorela v srcu vsakega državljanca te države, ki natanko vodi računa o svojih pravicah in o svojih bratih. Tako Jugoslavijo ljubijo vsi narodi Jugoslavije. Ni niti enega naroda, ki ne bi želel biti v tej skupnosti, ker je

to skupnost bratstva, onega bratstva, ki je skovano v veličastni borbi.

Naši narodi so v tej veličastni borbi dali izraza svojemu globokemu patriotizmu, ne samo patriotizmu vsakega ljudstva posebej, vsakega naroda posebej, temveč globokemu jugoslovanskemu, slovanskemu patriotizmu. Vsakdo, ki bi se odločil, da od zunaj ruši ta splošni jugoslovanski, ta splošni slovenski patriotizem, bi naletel na granitni zid in razbil bi si ne samo nosu, temveč tudi glavo. Sedaj je prišel čas, da pridobitve, ki smo jih priborili, utrdimo, da izgradimo našo domovino, da pokažemo v dobi obnove prav tako navdušenje in prav takšen elan, kakršnega smo pokazali v borbi.

Dragi bratje in sestre Slovenije! Zagotavljam vam, da bo vlada federativne demokratične Jugoslavije storila vse, da skupno z vašo federalno vlado Slovenije, s prvo vlado, ki so jo Slovenci dobili po tolikih stoletjih svojega obstanka, sodelujejo v najtesnejših stikih, da bomo storili vse, da bodo Slovenci uživali take pravice in da dobijo v Jugoslaviji tak položaj, ki jim po njihovih žrtvah in trpljenju pripada. Ob zaključku vam lahko povem, da uživa Slovenija posebne simpatije vseh narodov ostalih federalnih edinic. Ona uživa te simpatije zaradi tega, ker je bila prva, ki je 1941. leta izkusila vsa zverstva in preganjanja, ker so Slovenijo hoteli prvo popolnoma zaslužiti in uničiti njene prebivalce.

Izseljevanje, preganjanje in teror, to so bile metode, ki so se najprej uporabljale v Sloveniji. Vsi smo trepetali za vas, četudi smo bili v težkem položaju, toda bili smo vseeno v boljšem položaju kakor vi. Živeli ste tako rekoč stisnjeni od dveh strani, med dvema velikima fašističnima osvajačema.

Bali smo se za vas, toda verovali smo, da boste vzdržali in nismo se varali. Slovenija je vzdržala. Slovenija je prvič v svoji zgodovini tako zedinjena, tako monolitna, da so lahko nanjo ponosni tudi vsi ostali narodi Jugoslavije.

Prva slovenska vlada ob prihodu v Ljubljano na balkonu Univerze.

Veliki dan herojskega mesta

Letos bo 9. maja minilo 40 let, odkar sta zgodaj zjutraj sirena na glavnem ljubljanskem kolodvoru in velika zastava na Gradu naznanili, da je mesto osvobojeno.

V Ljubljani je bila 27. aprila 1941 ustanovljena OF – Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je bila edinstvena »pomoška organizacija v Evropi. V OF so se najprej povezale tri ustanovne skupine, komunisti, krščanski socialisti in levo krilo Sokola. Člani teh skupin so bili različni idejno usmerjeni, a imeli so isti cilj – izgon okupatorja.

Pritisk okupatorja in domačih izdajalcev je stalno naraščal, posebno v času nemške okupacije. V delovanju OF so bila nihanja v širini in intenziteti, vendar je organizacija vzdržala do konca vojne. Aktiviste, ki so bili streljani, v taboriščih ali partizanih, so nadomeščali novi, v glavnem ženske.

O tem, kako je Ljubljana dočakala osvoboditev, piše narodni heroj Miro Svetina. V aprilu 1945 smo organizirali poseben štab, ki je pripravil osvoboditev Ljubljane. Sestavili so posebne oddelke Narodne zaščite, ki so se mirno pripravljali za morebitne poulične boje in za zavarovanje vseh pomembnih objektov, in varnostne straže

dar je včasih le preveč »pompa« okrog tega. Proslave, merjene po človeku, nas lahko zbližajo, ker so skromne, prisrčne. Pompozne proslave so oddaljene od ljudi. Tako je s štafeto mladosti, za katero je vsaka republika dala svoj predlog, za kar je šlo veliko denarja. Lahko bi jo skupaj pripravili, saj štafeta zbližuje mlade, a morala bi biti skromnejša in naj bi jo ne vozili z avtomobili. Če bi mladi spet tekli z njo, bi si pridobila na ugledu. V naši delovni organizaciji bomo sami pripravili skromno proslavo, na katero bomo povabili tudi nekdanje borce, da nam bo pripovedoval o borbi.

MIRA KOREN (študentka): »Preteklosti prav gotovo ne gre pozabiti in spoštujem ljudi, ki so speljali tako težko revolucijo. Verjamem nekatere filmom, vsem ne morem, ker so komercialni in popačeni. Proslave nas tudi morajo opozarjati na preteklost, na NOB, na žrtve, na pridobitve, a kaj, ko je teh proslav vse preveč in za nameček se že leta in leta vse ponavlja, s čimer vse skupaj izgublja dostojanstvo. Ljudje so z njimi prenašični. Danes so drugi časi. Mladi so naveličani nenehnih občutkov, kako so bili njihovi očete in dedje heroji, oni pa nič. Ni res, da mladi niso sposobni. Le zaupati bi jim bilo treba, jim dati več priložnosti, da se izkažejo in prepričana sem, da bi tudi pokazali pot iz krize, v kateri smo.«

ALBINA ADAMIČ

Proslave naj bodo skromne

Jubilejno leto, štiridesetletnico osvoboditve Ljubljane, bomo praznovali na različne načine in vsak ima, seveda, tudi svojo predstavo o tem, kako je ta osvoboditev potekala. Tisti, ki so osvoboditev doživljali, obujajo spomine na tiste čase, medtem ko je mladim, rojenim veliko let potem, to oddaljeno. Kaj jim pravzaprav pomeni dan osvoboditve, kaj občutijo in na kaj pri tem mislijo, o tem smo povprašali nekaj deklet in fantov.

STANE JERINA (ključavničar): »Človek doživlja predvsem tisti čas, v katerem živi. Vojna je zame nekaj nepojmljivega, zato je tudi pojem osvoboditve zame dokaj površen, čeprav mi je oče veliko pripovedoval o partizanih, o svobodi. Prav je, da se vsako leto vrste proslave, ki opominjajo ljudi na nevarnost vojne. Ta vedno lebdi v zraku, a želimo, da se nikoli ne bi ponovila. Dandanes bi namreč lahko bila še mnogo hušja. Meni je doživetje, ko gremo na pohod Ob žici okupirane Ljubljane ali na kratke, a jedrnat komemoracije.«

LJUBICA ZUPANČIČ (dipl. pravica):

»Meni, pa tudi mojim staršem so vojni časi oddaljeni. Veliko pa smo zvedeli iz knjig, filmov in televizije, da si približno predstavljamo, kako hudo je bilo. Pridobitve revolucije so jasne: vsi imamo približno enake možnosti za uspeh v življenju. Zal pa nas, mlade, ki smo neobremenjeni, šolani in kritični, vse premalo upoštevajo. Pri tem merim na nepravilnosti v naši družbi, na kate-

re mladi že dolgo opozarjajo in predlagajo tudi poti iz zagat, a vse prevečkrat naletijo na gluha ušesa. Še nekaj: prav je, da imamo proslave, a te naj bodo skromne, ne megalomanske, ker so na ta način tudi učinkovitejše.«

BARBARA PETERNEL (dijakinja): »V šoli smo veliko slišali o naši NOB, o revoluciji, o hudih casih pred vojno, vendar je pa nam mladim vse to oddaljeno. Ko se udeležujemo raznih prslav, se mi zdi, da se vse preveč ponavlja in po pravici povedano, gre na ta način tudi marsikaj le skozi ušesa. Ne rečem, da ni lepo praznovati, vendar bi morale biti proslave tudi vsebinsko tako naravnane, da bi mlade bolj zanimalo. Sodoben svet je prav gotovo precej ogrožen in prav bi bilo, da bi nas predvsem opozarjali na to, saj bi bila nova vojna veliko hušja od prejšnje.«

DARKO BIZJAK (prodajalec): »Mladi smo lahko hvaležni tistim, ki so nam izborili svobodo in s tem družbo, ki naj bi jo sami upravljali. Prav je, da nas s proslavami vedno znova opozarjajo, kako hudo je bilo v borbi, ven-

Darko Bizjak

Barbara Peternel

Mira Koren

Ljubica Zupančič

Stane Jerina

Prvi dnevi svobode so bili v Ljubljani izpolnjeni s številnimi manifestacijami, povorkami in zborovanji. Ljudje so dajali duška vsemu tistemu, kar so skrivali in gojili v sebi vsa leta okupacije. Prizor na sliki je ena od vsakdanjih podob osvobojene Ljubljane.

GOVORI NARODNI HEROJ FRANC POGLAJEN

Zadnja operativna naloga 7. korpusa

Kazalca na uri sta kazala natančno deset, ko je vstopil v sobo. Začuden sem ga pogledal. Dogovorjena sva bila sicer res ob deseti uri, pa sem ga vendarle vprašal: »Kako vam je uspelo, da ste prišli tako rekoč do sekunde natančno?« Obrz se mu je razlezel v nasmeh: »Star vojak sem in to se mi še vedno pozna.« Njegova drobna, vendar živahna in žilava postava kaže prej moža srednjih let kot človeka, ki jih ima že osemindesetlet.

Franc Poglajen, generalpolkovnik, narodni heroj, nosilec spomenice 1941 in cele vrste drugih visokih odlikovanj. Mož, ki je prve majske dni leta 1945 igral eno najpomembnejših vlog v zgodovini slovenskega naroda. Takrat, komaj 28 let star, je poveljeval sedmemu korpusu narodnoosvobodilne vojske z nalogo, da osvobodi glavno mesto naše ožje domovine – Ljubljano.

Pomoč hercegovske devizije

Hitro me je popravil. »To je zelo pomembno in nikar ne pozabite zapisati. Levo od sedmega korpusa je v napadu na Ljubljano delovala 29. divizija četrte armade, tako imenovana Hercegovska. Imela je nalogo, da prodre od doline Kolpe do Postojne in prek Logatca in Vrhnike do Ljubljane. Sedmi korpus je zlomil sovražni odpor skupaj s to močno divizijo.«

Sedmi korpus je od aprila dalje deloval v sestavi četrte armade, ki se je že aprila bojevala v Liki in Hrvaškem Primorju z nalogo, da prodre v Istro, zasede Trst in najbolj zahodne dele države. Korpus je v tem času na območju Bele krajine varoval desni bok četrte armade pred Nemci, ki so hoteli preprečiti njeno prodiranje proti Trstu.

»Zadnja operativna naloga, ki jo je dobil korpus, je bila, da na desnem krilu četrte armade organizira ofenzivo, zasede Kočevje in prodre prek Ribnice in Velikih Lašč do Ljubljane.« je dejal Poglajen.

Beseda je tekla o tistih burnih dneh, ko so partizanske enote bile zadnje boje v drugi svetovni vojni, ko je bila svoboda tako rekoč že izvojevana, a vendar je bilo potrebno zaradi trdovratnega odpora nacističnih sil žrtvovati zanjo še prenekatero mlado življenje. »Gledal sem borce in se čudil.« je pripovedoval Franc Poglajen. »Od kod jemljejo ti mladi fantje toliko moči, da po enem mesecu neprestanih bojev v Suhi krajini in na Krki lahko prehodijo peš tolikšne daljave in to brez redne prehrane, v raztrganih čevljih in še to v stalnem boju z umikajočim se sovražnikom. Nemci in belogardisti so se umikali na motornih vozilih, mi pa smo jim sledili peš. Od reke Kolpe do predmestij Ljubljane smo v enem tednu prevalili 70 kilometrov in to v neprestani borbi.«

LOJZE TRŠAN

Brzojavka vrhovnega poveljnika

Prve dni v aprilu je dobil štab 7. korpusa brzojavko vrhovnega poveljnika tovariša Tita: »Ozemlje severno od Kolpe morate zadržati v vaših rokah.« Povelje je imelo globok smisel, zakaj Nemci so si prizadevali prodreti od Novoga mesta in Kočevja v Belo krajino, razbiti 7. korpus, zasedi položaje v Gorskem Kotaru in preprečiti prodor 4. armade v Istro in proti Trstu. Nemci so v ta namen poslali iz Primorske nad partizane posebno operativno skupino, sestavljeno iz nemških vojakov, četnikov, nedičevcev, ruskih ubežnikov (vlasovcev) in slovenskih domobrancev. Enotam 4. armade je uspelo v dolini Kolpe razbiti to pisano družino in njene ostanke pognati nazaj na Primorsko.

Takrat, ko je dobil korpus svojo zadnjo operativno nalogo v drugi svetovni vojni, so bile njegove eno-

te na ozemlju južno od Kočevja, štab pa je bil v Brodu na Kolpi. To je bila največja operativna enota narodnoosvobodilne vojske na Slovenskem. Sedmi korpus je obsegel 15. divizijo s štirimi brigadami, 18. divizijo s tremi brigadami, italijansko divizijo Garibaldi z dvema brigadama, artiljerijsko brigado z 20 topovi, inženirsko brigado, bataljon za zvezo, zaščitni bataljon in še nekatere druge enote.

Sedmi korpus začne ofenzivo

»Četrta armada je 1. maja osvobodila Trst in istega dne je začel naš korpus ofenzivo. Napadli smo Kočevje in ga 3. maja zavzeli.« je pripovedoval Franc Poglajen. »Nemci so se umikali hitro in tako smo 5. maja osvobodili Ribnico, 6. maja Velike Lašče, Šmarje in Grosuplje in se 7. maja znašli pred ljubljansko obrambno črto, ki so jo Nemci dobro utrdili že poprej. Tu naj bi nemška vojska vzdržala toliko časa, da bi jim uspelo organizirati obrambo južnega dela Nemčije, obenem pa naj bi omogočila uspešen umik armadni skupini »E« pod vodstvom generala von Löhra, ki je prihajala z vzhodne strani.«

Narodnoosvobodilna vojska je z odločno akcijo presekalca cesto med Višnjo goro in Ljubljano. S tem je onemogočila umik nemški koloni, ki je hitela, da bi pravočasno prišla v Ljubljano in pomagala tamkajšnjim nemškim četam. Nemci so se morali obrniti proti Zidanemu mostu, bili so obkoljeni in so se morali predati.

»Takrat, ko smo napredovali od Kočevja proti Ljubljani, smo dohitevali cele družine, ki so na vozovih ali peš bežali za umikajočo se nemško vojsko. Vprašali smo jih, kam gredo. Bili so začudeni, ko so ugotovili, da jih partizani ne bodo pobili, mnogi pa so osramočeno povedali, da so pač naselili nemški in domobranski propagandi in bežali pred narodnoosvobodilno vojsko. Dejali smo jim, naj gredo vendar domov in vsi po vrsti so z veseljem ubogali naš nasvet.« je pripovedoval Franc Poglajen.

Srditi boji 8. maja

»Na liniji Škofljica, Ig, Orle in dalje proti vzhodu so se naše enote razvrstile še za zadnji boj.« je dejal

Poglajen. »Dvema divizijama sem dal nalogo, naj odločno napadeta obrambno črto. Mudilo se je osvoboditi Ljubljano, zakaj prodreti je bilo treba čez Savo in do Kamnika in tako zapreti pot umikajočemu se sovražniku. Boji so trajali ves dan 8. maja. Bila je težka bitka, sovražnik se je srdito upiral. V noči med 8. in 9. majem pa so se Nemci naglo umaknili iz Ljubljane. Grozila jim je obkolitev.«

Veliko, prijetno presenečenje

– Kdaj ste vi sami prišli v Ljubljano?

»Prišel sem 9. maja zjutraj. In tu v Ljubljani sem se srečal in pozdravil s poveljnikom 29. (Hercegovske) divizije.«

– Kakšen je bil vaš prvi vtis? »Bilo je veliko, prijetno presenečenje. Gledal sem srečne in sijoče obraze ljubljancem in borcem in se obenem tudi čudil: Od kod menodoma v vsej Ljubljani toliko zastav, ki so vihrale iz sleherne hiše, domača iz vsakega okna? Kako so jih prebivalci skrili pred Nemci in belogardisti, ki so še do včeraj gospodovali v mestu? Prav neverjetno je bilo, kako je bila Ljubljana pripravljena za sprejem svoje vojske. Zavedal sem se, da smo pač vkorakali v mesto, ki je bilo ves čas okupacije jedro odpora proti sovražniku. Bilo je enkratno doživetje, ki ga ne bom pozabil. Spomin nanj je še vedno tako živ, kot bi se to zgodilo včeraj.«

Z osvoboditvijo Ljubljane je 7. korpus narodnoosvobodilne vojske Slovenije uspešno izpolnil svojo zadnjo operativno nalogo v drugi svetovni vojni. Sledile pa so nove, ki jih je bilo treba opraviti v mirnem času. »Kaj malo časa mi je ostalo za veselje.« pripoveduje Franc Poglajen. »Sedle so nove, drugačne naloge. Zavarovati smo morali vse pomembne zgradbe v mestu. Potrebni so bili varnostni ukrepi, saj so se v mestu skoraj zagotovo skrivale še posamezne sovražne skupine, ki niso utegnile pobegniti. Pospraviti smo morali veliko materiala, ki smo ga zaplenili Nemcem.«

Ne smemo se prepustiti malodušju

– Minilo je 40 let. Danes so drugačni časi. In vendar: ali so približno taki, kot ste si jih zamišljali takrat, ko ste se kot zmagovalci znašli sredi razigrane množice ljubljancem?

»Razmere v svetu so povzročile, da so se naši revolucionarni cilji uresničevali počasneje, kot smo si takrat zamišljali. Temu so se pridružile še naše subjektivne slabosti, ki so prispevale, da smo zabredli v sedanje težave – v krizo. Nekaj takega si takrat niti v sanjah nisimo predstavljali.«

Teško nam je, ker smo bili prepričani, da bomo naše cilje dosegli hitreje in da ne bomo prenašali lastnih bremen na bodoča pokolenja. Vendar pa se ne smemo prepustiti niti razočaranju niti malodušju. Borci smo zaradi tega zaskrbljeni in tudi prizadeti, vendar pa nismo črnogledi. Če nismo obupavali niti v najtežjih krizah med vojno, potem smo prepričani, da bodo naši ljudje sposobni premostiti tudi te težave,« je povedal Franc Poglajen.

NIKO ISAJEVIČ